

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет банківського бізнесу

Кафедра економічної теорії

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з економічної теорії

на тему:

**«ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ»**

Студента 2 курсу ФБС-22

напряму підготовки фінанси і кредит

Романюка Б.А.

Керівник: к.е.н, ст.викладач

Сліпченко Т.О.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис, ініціали та прізвище)

(підпис, ініціали та прізвище)

(підпис, ініціали та прізвище)

План
до курсової роботи
студента групи ФБС-22
Романюка Богдана Анатолійовича

Тема роботи: **Вплив міжнародної торгівлі на розвиток національної економіки**

Вступ

Розділ 1. Міжнародна торгівля суть, основні теорії та вплив на розвиток економіки.

Розділ 2. Аналіз динаміки, структури і сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі.

Розділ 3. Сучасний стан, проблеми й перспективи участі України у міжнародній торгівлі.

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

ВСТУП.....	4
1. Міжнародна торгівля суть, основ ні теорії та вплив на розвиток економіки.....	5
2. Аналіз динаміки, структури і сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі.....	20
3. Сучасний стан, проблеми й перспективи участі України у міжнародній торгівлі.....	27
Висновки.....	40
Список використаної літератури.....	41

ВСТУП

Формування ринкової економічної системи в Україні потребує її інтегрування до світового економічного простору. Це можливо тільки за умов створення високоефективного механізму функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, належної підготовки фахівців у даній галузі.

Слід зазначити, що товари й послуги в міжнародній торгівлі тісно взаємозалежні й взаємодіють один з одним, і в цьому одна з причин включення послуг у коло ведення СОТ.

Багато видів послуг виділилися в самостійні сектори міжнародної торгівлі на певному шаблі розвитку обміну товарами. Так виникли міжнародний транспорт, банківська справа й страхування, логістика й багато інших. З одного боку, багато видів послуг затребувані, оскільки вони обслуговують торгівлю, тому при обслуговуванні міжнародної торгівлі товарами міжнародний обмін послугами залежить від темпів зростання, структури й географічного розподілу товарних потоків у міжнародній торгівлі. З іншого боку, було б серйозною помилкою не зазначити, що розвиток міжнародної торгівлі товарами залежить від ряду загальних глибинних, глобальних процесів, що відбуваються у світі.

Мета написання курсової роботи – глибоке дослідження впливу міжнародної торгівлі на розвиток національної економіки, а також показати, що в умовах сьогодення міжнародна торгівля послугами як складова частина міжнародної торгівлі дуже важлива як для світового співтовариства в цілому так і для України в окремоті.

Предмет роботи – міжнародні економічні відносини в галузі торгівлі послугами.

Об'єкт роботи – організаційно-економічні механізми здійснення міжнародної торгівлі.

У написанні даної роботи були використані сучасні роботи відомих українських спеціалістів із галузі міжнародної економіки.

Робота підкріплена даними із статистичних збірників стосовно міжнародної торгівлі .

Розділ 1. Міжнародна торгівля суть, основні теорії та впливна розвиток економіки

Торгівля взагалі, а міжнародна торгівля зокрема є важливим стимулом розвитку та підвищення ефективності виробництва в кожній країні. Міжнародна торгівля дає можливість широко розвивати виробництво таких видів продукції, для яких є найбільш сприятливі умови.

Економіку, яка бере участь у міжнародному поділі праці й міжнародній торгівлі, називають відкритою.

Відкрита економіка — це економіка, яка в своєму розвитку спирається не тільки на національні можливості, а й активно використовує переваги міжнародного поділу праці та переваги інших факторів виробництва.

Умовами, що характеризують відкриту економіку, виступають:

1. Наявність сприятливого інвестиційного клімату в країні.
2. Прозора діюча система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
3. Можливість і доступність внутрішнього ринку використовувати іноземну робочу силу, систему високих технологій, інформацію та управлінський досвід.

Якщо в країні всі умови виконуються, то економічна система вважається цілком відкритою. Якщо умови стосуються тільки одного ринку або декількох, то і відкритість буде адекватною.

Для характеристики відкритості економіки в основному використовують показники відкритості ринку товарів. Він розраховується як частка імпорту або експорту країни в її ВВП. За цими показниками більшість країн світу вважаються

країнами з відкритими ринками товарів. Найбільший ступінь відкритості характерний для країн з монокультурним характером розвитку.

Сприятливі умови торгівлі й виробництва безумовно ведуть до поширення міжнародної спеціалізації. Міжнародна спеціалізація як і міжнародна торгівля спираються на певні економічні погляди.

Першим описаним теоретичним поглядом була теорія меркантилізму. Історичні рамки її дії XV—XVIII століття. Це — період розвитку та занепаду феодалізму. Зрозуміло, що меркантилізм взяв на себе зобов'язання описати і пояснити зовнішньоторговельну політику того часу.

Меркантилісти дотримувалися тієї точки зору, що нація більше багатіє тоді, коли експортує більше, ніж імпортує.

Меркантилізм здебільшого економічна політика, ніж економічна теорія. Вона в період занепаду феодалізму і початку становлення капіталізму представляла і обґрунтовувала інтереси торгової буржуазії.

Основне завдання цієї теорії було обґрунтування необхідності зовнішньої торгівлі держави.

На їхню думку, надлишок зовнішньої торгівлі (різниця між експортом та імпортом) буде залишатися в країні у вигляді дорогоцінних металів (золота і срібла). Чим більше в країні буде цих товарів, тим багатшою і потужнішою вважається держава.

Меркантилісти вважали, що економічна система складається з трьох секторів: виробничого, сільськогосподарського та іноземних колоній. Для ефективного функціонування економічної системи найважливішими, на їхню думку, були торговці, їхня праця розглядалась як основний фактор виробництва. Отже, джерелом багатства є сфераобігу, а не сфера виробництва; багатство ототожнювалося з грошовим капіталом. Грошові кошти (у формі золота і срібла) дають змогу утримувати армію, зміцнювати становище правителя, сприяють проведенню колоніальної війни, виникненню фабрик (мануфактур), утворенню нових робочих місць.

Оскільки у світі, на думку прихильників цієї теорії, існує обмежена кількість багатства, то країни можуть збільшувати своє багатство і за рахунок зубожіння інших, тобто внаслідок перерозподілу.

На практиці теорія меркантилізму пропонувала державним установам:

1. Постійно збільшувати експорт товарів і зменшувати імпорт.
2. Вводити обмеження на певну частку імпорту та стимулювати виробництво товарів на експорт.
3. Заборонити або обмежити експорт сировини та забезпечити її імпорт в митрополію.
4. Заборонити або обмежити торгівлю колоній з іншими країнами.
5. Забезпечити за митрополією виняткове право перепродажу будь-яких колоніальних товарів.
6. Економічними і політичними заходами гальмувати виробництво готових товарів у колоніях.

Такі практичні дії капіталістичних держав призвели до багатьох протиріч, але в цілому потрібно зазначити, що ця теорія була чіткою теорією міжнародної торгівлі, яка значно впливала на економічне зростання країни.

Недоліком теорії є те, що меркантилісти вважали збагачення країни можливим не тільки внаслідок перерозподілу існуючого багатства, а й за рахунок його нарощування через торгівлю.

Розвиток країн та зростання їх торговельних можливостей призвели до того, що вже в середині XVIII століття теорія меркантилізму не відповідала дійсності. Деякі країни в темпах розвитку торгівлі обігнали передовиків, а розвиток капіталістичного виробництва потребував докорінних змін технології. Золото і срібло не в змозі були забезпечити конкурентоспроможність країни. Першим, хто поклав сумнів у теорію меркантилізму, був Девід Х'юм. Він стверджував, що приплив золота внаслідок підтримки позитивного сальдо торгового балансу збільшить пропозицію грошей всередині країни та призведе до зростання зарплати та цін, а це, в свою чергу, спричинить падіння конкурентоспроможності країни. Навіть розвинута країна не може постійно

підтримувати позитивне сальдо торгового балансу — цьому будуть перешкоджати внутрішньоекономічні чинники.

Погляди Д. Х'юма допускали багато припущень в своєму аналізі й не давали відповіді на болючі запитання того часу. Чому зростаючі обсяги виробництва не завжди активізують торгівлю і навпаки? Поява класичної і економічної шкіл була спричинена швидкими темпами зростання економіки і збільшенням обсягів товарообігу. В товарний обмін вступали країни з різним рівнем розвитку, і кожна з них дбала про свій прибуток. Адам Смітт дослідив торгівлю в її новій якості. Він помітив, що коли одна з країн, що бере участь в торгівлі, не отримує прибутку від обміну, вона торгувати не буде.

Класична наука базувала свої ідеї на обмеженнях функцій держави (невтручання) в економічному процесі. Розглядаючи процес конкуренції, класична школа дійшла висновку, що ресурси країни перетечуть у рентабельне виробництво, тому що конкуренція виштовхує з ринку нерентабельне (неприбуткове) виробництво. Це спонукало держави і виробництво до спеціалізації. А спеціалізація була на той час можливою, якщо країна мала або природні переваги (сировина, ринок, кліматичні умови), або набуті переваги (розвиток технології виробництва, кваліфікована робоча сила, транспортна мережа тощо).

Потрібно зазначити, що відмінності у природних та набутих перевагах мають досить складний характер. Тому витрати виробництва перелічених факторів будуть відрізнятися в різних державах. А ці відмінності і є підвалиною для взаємовигідної торгівлі між державами та іншими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Відомий представник класичної школи Адам Смітт, розглядаючи вплив природних і набутих факторів, назвав їх абсолютними, і його теорія отримала назву теорії абсолютних переваг. В своїй праці "Дослідження про природу та причини багатства народів" (1776 р.) він критикував твердження меркантилістів про те, що багатство країни залежить від володіння скарбами у вигляді золота або коштовностей, які надходять до країни внаслідок перевищення експорту над

імпортом. Він проголосив, що основою багатства націй та народів є міжнародний поділ праці та відповідна йому спеціалізація різних країн на виробництві тих товарів, до яких вони мають абсолютні переваги в тому, що країни експортують ті товари, які вони виробляють з меншими витратами (у виробництві яких вони мають абсолютну перевагу), та імпортують ті товари, що продукуються іншими країнами з меншими витратами (у виробництві яких абсолютна перевага належить їхнім торговим партнерам).

Відповідно до поглядів А. Смітта:

- урядам не потрібно втручатись у зовнішню торгівлю: вони мають підтримувати режим відкритих ринків та свободи торгівлі;
- нації, так само як і приватні особи, повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у виробництві яких у них є переваги, та торувати ними в обмін на товари, переваги у виробництві яких мають інші нації;
- зовнішня торгівля стимулює розвиток продуктивності праці розширенням ринку за межі національних кордонів;
- експорт є позитивним чинником для економіки, тому що забезпечує збут надлишку продуктів, які не можуть бути продані на внутрішньому ринку;
- субсидії на експорт є податком на населення та призводять до підвищення внутрішніх цін і тому мають бути скасовані.

Концепція абсолютних переваг домінувала аж до початку XIX століття, доки не з'явилася інша думка, насамперед теорія порівняльних переваг Девіда Рікардо (1772—1823 рр.)[2, 234].

У 1817 р. Девід Рікардо опублікував свою працю "Принципи політичної економії та оподаткування", де обґрунтував теорію порівняльних переваг, яка й до теперішнього часу залишається однією з найважливіших та незаперечних теорій економіки.

Він показав, що абсолютні переваги є частковим випадком загального правила.

Теорія порівняльних переваг базується на тих припущеннях, що така теорія є, але вона використовує додаткову категорію альтернативних витрат. На

думку Д. Рікардо, альтернативні витрати — це порівняння цін одиниць товарів на внутрішньому ринку, виражених через кількість робочого часу, витраченого на їх виробництво.

З поняття альтернативних витрат випливає альтернативна ціна, як робочий час, потрібний для вироблення одиниці одного товару, виражений через робочий час, необхідний для виготовлення одиниці іншого товару. Згідно з законом порівняльних переваг навіть якщо економіка однієї країни менш ефективна за економіку іншої у виробництві обох товарів, то все одно існує основа для взаємовигідної торгівлі. Перша країна повинна спеціалізуватися на виробництві та експорті тих товарів, виробництво яких менш неефективне, тобто таких, які мають порівняльні переваги; а також імпортувати ті товари, виробництво яких найефективніше, тобто таких, при виробництві яких країна має деякі недоліки.

Наступною моделлю, яка пояснює детермінанти порівняльних переваг, тобто висвітлює причини існування різниці відносних цін на товари між двома країнами, є модель Хекшера—Оліна. Ця модель також досліджує вплив міжнародної торгівлі на дохідність факторів у двох країнах. Основною причиною існування порівняльних переваг вважається наділення певної країни факторами виробництва. Такий підхід пояснюється кількома причинами. По-перше, незважаючи на дебати між економістами, що постійно тривають, різниця між наділенням факторами є дуже важливим поясненням. По-друге, такий підхід пов'язує міжнародну торгівлю з національною алокацією ресурсів та розподілом доходів. Нам надається можливість дослідити взаємозв'язок між міжнародною торгівлею та міжнародним рухом капіталу. Нарешті, підхід Хекшера й Оліна є достатньо загальним для того, щоб включати в себе багато інших пояснень.

Взагалі теорія стверджує, що країна буде експортувати ті товари, виробництво яких потребує більшою мірою факторів виробництва, які є у достатній кількості в країні за меншими цінами, та імпортувати такі товари, при виробництві яких більшою мірою використовуються фактори, на які ця країна є бідною і які наявні за більш високими цінами. Тобто країна, багата на працю, буде експортувати працемісткі товари та імпортувати капіталомісткі.

Таким чином, сутність теорії абсолютних переваг полягає в тому, що країни експортують товари, які вони виробляють з меншими витратами, а імпортують такі товари, що виробляються іншими партнерами з меншими витратами.

Держава як суб'єкт зовнішньоекономічних відносин повинна в повному обсязі здійснювати їх регулювання. Зовнішня торгівля є особливим елементом міжнародної політики, тому процес регулювання зовнішньоторговельних відносин виступає як самостійна ланка зовнішньорегулюючого процесу.

За ступенем втручання держави в регулювання зовнішньої торгівлі можна виділити протекціоністську політику і політику вільної торгівлі.

Політика вільної торгівлі характеризується мінімальним державним втручанням у зовнішню торгівлю, тобто, коли торгівля розвивається на основі дії вільних ринкових цін, попиту та пропозиції.

Протекціоністська політика — це захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції за допомогою тарифних і нетарифних інструментів торгової політики.

Можна також виділити помірну політику, що у визначених пропорціях містить елементи перших двох.

У цілому методи регулювання зовнішньої торгівлі можна розподілити на:

- тарифні (засновані на використанні митного тарифу);
- нетарифні (квоти, ліцензії, субсидії, демпінг і т. ін.).

Розглянемо методи тарифного регулювання зовнішньоторговельних операцій.

Митний тариф є головним економічним регулятором зовнішньої торгівлі.

Митний тариф — це систематизований перелік мита, яким обкладаються товари при імпорті чи експорті з даної країни.

Мито можна визначити як податок, стягнутий при перетинанні товаром митного кордону, що підвищує ціну імпортованих (чи експортованих) товарів і отже, впливає на обсяг і структуру зовнішньої торгівлі країни.

Основні функції митного тарифу:

- мита можуть служити захистом національних виробників від іноземної конкуренції (вітчизняні виробники можуть розширити свої продажі, тому що попит на вітчизняну продукцію буде зростати в результаті підвищення цін на імпортні товари. Крім того, вітчизняні виробники також можуть на небагато підвищити ціни на свої товари і дістати додатковий прибуток);

- збір мита являє собою важливе джерело надходження засобів у державний бюджет;

- митні тарифи широко використовуються з метою поліпшення умов доступу національних товарів на іноземні ринки;

- ставки митних тарифів впливають на стан платіжного балансу країни.

Види мита:

Мито можна класифікувати за об'єктом обкладання, характером, походженням, способом стягування, видами ставок.

В Україні застосовуються такі види мита:

- експортні;
- імпорнтні;
- транзитні (стягуються з товарів, що перетинають національну територію країни транзитом).

Експортним митом обкладаються товари, що вивозяться за межі даної країни (у даний час на Україні не застосовується). У більшості розвинутих країн експортного мита не існує. Воно використовується в основному країнами, що розвиваються, і окремими країнами з перехідною економікою, і застосовується переважно до товарів традиційного експорту[3,347].

Мито на імпорт є одним з найбільш розповсюджених методів обмеження торгівлі, що являє собою державний грошовий збір із ввезених на митну територію країни товарів. Таким чином, імпорнтним митом обкладаються товари, що ввозяться на територію України. Вони мають диференційований характер.

Мита за способом нарахування можна розподілити на:

- адвалорні, що нараховуються у відсотках до митної вартості товарів, що обкладаються митом;

- специфічні, котрі нараховуються у встановленому розмірі до одиниці вимірювання товару (ваги, площі, об'єму і т. ін.);

- комбіновані, котрі поєднують специфічні й адвалорні мита.

За характером свого походження мита поділяються на:

- автономні мита: встановлюються постановою державної влади даної країни незалежно від угод з іншими державами;

- конвенційні мита: виробляються в процесі висновку чи угоди договору з іншою країною і фіксуються в цьому договорі. Не можуть бути змінені протягом терміну їх дії.

Специфічні види мита:

- Спеціальне мито. Застосовується для захисту вітчизняних виробників від імпортних конкуруючих товарів; для запобігання несумлінної конкуренції; у відповідь на дискримінаційні дії з боку інших держав. Ставка спеціального мита встановлюється окремо в кожному випадку.

- Антидемпінгове мито. Відповідно до правил ГАТТ/ВТО з метою захисту від демпінгу держава-імпортер може вводити антидемпінгові мита. Однак, за правилами їхньому введенню повинно передувати спеціальне розслідування з метою встановлення самого факту демпінгу. Демпінг полягає в просуванні товарів на зовнішньому ринку за рахунок зниження експортних цін нижче середнього рівня в приймаючих країнах.

- Компенсаційне мито. Застосовується у випадку ввезення на територію України товарів, при виробництві та експорті яких використовуються субсидії, якщо подібний імпорту заподіює шкоду вітчизняним виробникам подібних товарів; у випадку експорту з території України товарів, при виробництві, експорті яких використовувалася субсидія, якщо експорт суперечить державним інтересам України. Ставка компенсаційного мита не може перевищувати виділеного розміру субсидії[1,120].

Спеціальні, антидемпінгові і компенсаційні мита вводяться тільки після спеціального розслідування, проведеного Міністерством зовнішньоекономічних

зв'язків і торгівлі України за заявкою українських чи іноземних зацікавлених державних органів.

Існують також сезонні мита — мита, встановлені на окремі товари на термін не більше чотирьох місяців.

Для визначення величини мита, яким обкладаються товари, необхідно насамперед встановити країну походження даних товарів.

В основі митних тарифів лежать товарні класифікатори, що містять перелік товарів, що розподіляються за відповідною схемою. Класифікація товарів означає їхній розподіл за підгрупами, групами і розділами відповідно до визначених ознак. Найбільш розповсюдженим класифікатором товарів, що зустрічається в міжнародній торгівлі є Гармонізована система описання і кодування товарів (використовувана й Україною). Поряд з нею окремими країнами використовується Брюссельська митна номенклатура і Стандартна міжнародна торгова класифікація ООН.

Закон України "Про єдиний митний тариф" базується на міжнародно визнаних нормах, насамперед рекомендаціях ГАТТ, і спрямований на максимальну відповідність загальноприйнятим у міжнародній практиці принципам і правилам митної справи.

Єдиний митний тариф України являє собою систематизований перелік ставок мит, якими обкладаються товари, ввезені на територію України чи вивезені за її межі. Єдиний митний тариф України затверджується Верховною Радою України.

Усі зміни і доповнення до Єдиного митного тарифу, що діє на території України, повинні бути офіційно опубліковані в загальнодоступних засобах масової інформації не пізніше, ніж за 45 днів до дати введення їх у дію.

Товарна класифікаційна схема Єдиного митного тарифу України (товарна номенклатура) базується на Гармонізованій системі описання і кодування товарів. Усі товари, що підлягають митному контролю, систематизовані в 21 розділі, 97 главах, 1241 товарної пропозиції і 5019 підпозиціях. Найменування і цифрові коди наведені відповідно до Гармонізованої системи описання і

кодування товарів. У чотиризначний код товарної номенклатури закладена основна інформація про товар і його місце в товарній номенклатурі.

Товари обкладаються митом на основі їх митної вартості:

- зовнішньоторговельні заходи, спрямовані на пряме обмеження імпорту чи експорту: ліцензування, квотування, антидемпінгів й компенсаційні мита, імпортні депозити і податки, "добровільне" обмеження експорту, введення мінімальних імпортних цін, компенсаційні збори і т. ін.;

- заходи, безпосередньо не спрямовані на обмеження зовнішньої торгівлі: митні формальності, технічні стандарти і норми, специфічні стандарти якості, норми безпеки, вимоги до упакування і маркування, санітарні і ветеринарні норми і т. ін.;

- заходи, безпосередньо не спрямовані на обмеження імпорту чи стимулювання експорту, але дія яких впливає на зовнішньоекономічну діяльність.

Нетарифні бар'єри менш відкриті, ніж мита, які дають більше можливостей для довільних дій держави і створюють значну невизначеність у міжнародній торгівлі.

Методи здійснення зовнішньоекономічної політики можна поділити також на:

- економічні;
- адміністративні.

Під економічними розуміють інструменти, що діють через ринковий механізм, зокрема спрямовані на подорожчання імпорту і здешевлення експорту, а під адміністративними — такі, які безпосередньо впливають на економічні відносини.

До економічних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності належать:

- щодо імпорту: митні тарифи, податки і збори з товарів, що ввозяться, імпортні депозити та ін.;

- щодо експорту: податкові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від податків, надання фінансової допомоги та ін.

Адміністративними інструментами є: ембарго (повна заборона зовнішньоекономічних операцій), ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товару, пакування, маркування, добровільне обмеження експорту, бюрократичне ускладнення митних процедур та ін. (встановлення і використання різних технічних, фармакологічних, санітарних, фітосанітарних, ветеринарних, екологічних стандартів і вимог).

Важливе значення серед нетарифних інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають валютні обмеження, що виступають або фактором стримування розвитку зовнішньої торгівлі й всієї зовнішньоекономічної діяльності, або фактором, що стимулює розвиток зовнішньоекономічних зв'язків країни. Валютні обмеження являють собою регламентацію операцій резидентів і нерезидентів з валютою й іншими валютними цінностями і є частиною валютного контролю держави. Сферою застосування валютних обмежень можуть виступати зовнішня торгівля товарами і послугами, рух капіталів і кредитів, переклад прибутків, податкових та інших платежів. В зовнішній торгівлі дія валютних обмежень прирівнюється до кількісних обмежень імпорту, оскільки імпортер у цьому випадку зобов'язаний одержати дозвіл на використання валюти для імпорту товарів і послуг, що негативно позначається в цілому на зовнішній торгівлі країни.

Таким чином, регулювання торговельно-економічних відносин здійснюється державними органами і недержавними інститутами і має на меті захист національної економіки і стимулювання розвитку торговельних відносин.

Теоретично зовнішня торгівля дає країнам можливість спеціалізуватися на тих видах діяльності, в яких вони мають деякі переваги, і підпорядковує національних виробників здоровій дисципліні, що її потребує конкуренція з іноземними компаніями. Це зумовлює вищу продуктивність і зростання життєвого рівня, оскільки споживачі дістають змогу користуватися ширшим вибором товарів та послуг за нижчими цінами.

Процвітання у світовому масштабі за останні 50 років базується головним чином на швидкому розвитку міжнародної торгівлі товарами й послугами, яка з року в рік зростала швидшими темпами, ніж обсяги виробництва[3,200]

Країни на всіх стадіях свого розвитку демонструють знову й знову: відкрита економіка процвітає. Будь-яка країна, яка розвивалася швидкими темпами протягом останньої половини століття, забезпечила цей розвиток завдяки стратегії інтегрування у світову економіку, центральною ланкою якої є торгівля.

Нові індустріальні країни, як от Південна Корея та Чилі, запроваджуючи експорторієнтовану стратегію розвитку, довели можливість економічного зростання завдяки глобалізації. Дослідження, проведене Світовим банком, засвідчило наявність тісного зв'язку між розвитком зовнішньої торгівлі та економічним зростанням. Тому диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків є для України одним з найактуальніших завдань.

Майже всі країни залежать від міжнародної торгівлі, але для різних країн, з огляду на їхні ресурсозабезпеченість та місткість внутрішнього ринку, така залежність є неоднаковою. За методикою Світового банку вона визначається як відношення вартості експорту товарів і послуг (згідно з записами в національних рахунках) до ВВП (у ринкових цінах). Найзначніший спад зростання ВВП серед країн G7 було відзначено в США та Німеччині. У I кварталі американська економіка зросла на 0,1% проти 0,5% у жовтні-грудні 2014 року, а німецька економіка – на 0,3% проти 0,7% кварталом раніше.

ВВП Великої Британії минулого кварталу підвищився на 0,3% порівняно з 0,6% у попередні три місяці.

Водночас темпи економічного зростання у Франції підвищилися до 0,6% з 0%, в Японії – до 0,6% з 0,3%.

В Італії в I кварталі було зафіксовано збільшення ВВП вперше з липня-вересня 2013 року, зростання становило 0,3%, йдеться в повідомленні організації.

Темпи зростання економіки Європейського союзу другий квартал поспіль залишаються на рівні 0,4%. При цьому в євроні спостерігалось прискорення підйому до 0,4% з 0,3%.

ВВП країн ОЕСР у січні-березні нинішнього року підвищився на 1,9% порівняно з аналогічним періодом минулого року. У III і IV кварталах минулого року цей показник становив 1,8%.

Розділ 2. Аналіз динаміки, структури і сучасних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі.

Міжнародна торгівля на сучасному етапі є надзвичайно динамічною. Це зумовлено в значній мірі розвитком спеціалізації та кооперації виробництва в міжнародному масштабі, скасування ряду обмежень у міжнародній торгівлі, високими темпами розвитку нових індустріальних країн. Панівні позиції в світовій торгівлі посідають розвинуті країни, найбільшими експортерами світу є: США, ФРН, Японія, Франція, Великобританія, Італія, Канада, Нідерланди, Бельгія.

Зовнішня торгівля на сучасному етапі перетворилась у важливу сферу економіку будь-якої країни, зростає її вплив на світовий економічний розвиток. Незважаючи на загальну тенденцію до зростання, міжнародна торгівля зазнає значних коливань, що зумовлено економічними, енергетичними кризами, нестачією сировини та іншими проблемами.

Підвищення ролі зовнішньої торгівлі в економіці кожної країни проходять при нестійких міжнародних торговельних зв'язках. Внаслідок цього в структурі товарообігу та в напрямках зовнішньоторговельних потоків постійно відбуваються зміни.

Сьогодні в міжнародному товаристві суттєво скорочується питома вага сировини і різко підвищується частка готових виробів. В таких країнах як ФРН та Японія частка готової продукції в експорті становить близько 90%. Але в багатьох країнах, що розвивається, та в країнах Східної Європи значну частину в експорті становлять продовольчі та сільськогосподарські продукти, сировина, паливо.

Високими темпами зростає міжнародна торгівля машинами і обладнанням, продукцією електротехнічної промисловості. В сучасному експорті дедалі більшого значення набуває наукоємна продукція. Це спричинило розширення торгівлі послугами, яка стимулює міжнародну торгівлю товарами.

Характерною рисою сучасного етапу є збільшення частки торгівлі індустріальних країн між собою, на неї припадає понад 70% всієї світової торгівлі.

Економічно менш розвинуті країни намагаються посилити свої позиції в світовій торгівлі шляхом її диверсифікації – тобто одночасним розвитком багатьох її напрямків та розширенням асортименту товарів.

Особливості розвитку міжнародної торгівлі на сучасному етапі:

- Підвищенні темпи зростання міжнародної торгівлі порівняно з темпами росту виробництва.
- Зміни в товарній структурі міжнародної торгівлі на користь готової продукції(особливо наукоємної) та послуг.
- Зростання ролі країн, що розвиваються в міжнародній торгівлі.
- Посилення ролі зовнішньоекономічної політики країн.
- Транснацірналізація міжнародної торгівлі.
- Посилення ролі науково-технічного прогресу у розвитку міжнародної торгівлі.

Розвиток міжнародної торгівлі перебуває під значним впливом чинників економічного, науково-технічного, політичного характеру, що поступово трансформують її структуру як географічну, так і товарну. Друга половина ХХ ст. характеризувалася стрімкими темпами розвитку світових товарних ринків та одночасними змінами у міжнародному поділі праці. Країни-лідери світового ринку поступово переорієнтовували своє виробництво із сільськогосподарської продукції та виробів із низькою доданою вартістю на користь високотехнологічної та наукомісткої продукції, відповідно посідаючи провідні позиції на світових товарних ринках машинобудування, металообробки, хімічної промисловості. Звільнені при цьому ринкові ніші посіли країни, що

розвиваються, й утворені після розпаду соціалістичної системи господарювання країни Центральної та Східної Європи, до яких належить і Україна. Однак така спеціалізація для більшості цих країн не є вигідною, оскільки не може забезпечити їм гідне місце на світовому ринку, що зумовлює низький рівень їх конкурентоспроможності.

Основною тенденцією сучасного етапу розвитку міжнародної торгівлі товарами є збільшення в ній частки продукції обробної промисловості (3/4 світового експорту) і скорочення частки сировинних товарів. Динаміка міжнародної торгівлі товарами має такі особливості: майже 40% вартості світового експорту припадає на технічно складну, диференційовану продукцію машини й транспортне устаткування. Збільшення експорту продукції машинобудування супроводжується одночасним зростанням торгівлі компонентами, вузлами, деталями, напівфабрикатами.

У 2015 р. найбільші експортери газу зіткнулися з його надлишком на світовому ринку. При цьому надлишок газопроводів і терміналів скрапленого газу досягне 250 млрд куб. м, що в чотири рази перевищує місткість газопроводів за даними на 2007 р. Таким чином, надлишок газу на ринку став ударом для Росії, Ірану й Катару, які контролюють велику частину його світових запасів. Виробництво скрапленого газу - один з найбільш перспективних секторів ринку енергоресурсів, що відзначається високими темпами зростання. На даний час обсяг продажів зрідженого газу становить близько 27% від світового експорту цього продукту. Основні споживачі енергоносіїв усе активніше купують скраплений газ. Згідно з прогнозом у 2015 року в США переважно за рахунок цього продукту буде зростати імпорт "блакитного палива". Співвідношення між цінами на нафту і газ перебуває в межах 0,60,7 і в перспективі може зберігатись аж до 2020 року.

Основними імпортерами вугілля є країни Західної Європи (близько 160 млн т) та Азіатсько-Тихоокеанського регіону (понад 200 млн т, у тому числі Японія - 130 млн т, Південна Корея - близько 50 млн т і Тайвань - близько 20 млн т), а провідними експортерами - США, Австралія, Південна Африка, Колумбія,

Венесуела, Індонезія, Канада, Китай, Польща та Росія. Продаж вугілля цими країнами забезпечує понад 90% світових потреб імпорту.

Ринок вугілля традиційно вважається ринком покупця - пропозиція на ньому перевищує попит. Загалом ціни на вугілля більш стабільні й менше залежать від поточних кон'юнктурних коливань, ніж ціни на нафту (до того ж ціни на коксівне вугілля більш стійкі, ніж ціни на енергетичне).

Мінеральні ресурси є базисом розвитку економіки, який визначає експортний потенціал країни, зумовлює розміщення й розвиток продуктивних сил. Загальний щорічний обсяг продукції світового гірничовидобувного комплексу становить приблизно 0,8-1,4 трлн. дол. США.

Особливістю міжнародної торгівлі залізною рудою є те, що за останні 100 років розвинені країни світу перетворюються на імпортерів. Це пояснюється як вичерпанням цих ресурсів, так і погіршенням їх якості, що підвищує витрати на видобуток і збагачення. Щорічно у світі експортується 40% видобутої залізної руди. Головні експортери - Австралія та Бразилія. Що стосується експорту залізної руди, вона займає в експорті України близько 4,5% і при цьому головним покупцем цієї продукції традиційно є Китай, і додалися нові покупці з Австрії та Чехії. Україна в рамках ЗВТ стала постачати в ЄС більше залізної руди. Є попит – є пропозиція. Що стосується експорту напівфабрикатів із сталі, то частка цього типу експорту становить близько 6,3% у загальній структурі експорту України. Головні покупці цієї продукції не змінилися. Це Туреччина, Італія і Єгипет. Ми їм напівфабрикати, а вони вже готову сталь на світовий ринок.

Продукція лісопромислового комплексу утримує протягом останніх років 3,5-4% загального світового експорту. Імпорт лісопромислових товарів на світовому ринку є найважливішим джерелом задоволення потреб: у Японії імпортом забезпечується близько 70% національних потреб, у Нідерландах, Італії та Бельгії - від 80 до 90%, Німеччині - 57%, Франції - 46%, у країнах Близького та Середнього Сходу, а також у США - по 40%. Обороти світової

торгівлі продукцією лісопромислового комплексу в останні роки постійно зростає і ускладнюється. На сьогодні він становить близько 300 млрд дол. США, світовий експорт цієї продукції зріс більш ніж у 25 разів, а імпорт - більше ніж у 22 рази.

Ринок товарів хімічної промисловості за обсягами експорту й імпорту посідає одне з провідних місць у світі, забезпечуючи національні господарства новими конструкційними матеріалами, сільське господарство мінеральними добривами, отрутохімікатами та стимуляторами росту, споживчий попит населення у товарах побутової хімії, полімерних матеріалах. Найбільш потужним сектором у товарній структурі хімічного ринку є торгівля органічними речовинами, що становить понад 60% світового експорту й імпорту хімічних товарів.

Неорганічна хімія посідає друге місце за обсягами міжнародної торгівлі. Одним із найважливіших видів міжнародної торгівлі є торгівля машинами та обладнанням, яка розвивається більш високими темпами порівняно з іншими групами товарів. Становище окремих країн на ринку машин та обладнання зумовлює інтенсивність розвитку новітніх технологій, визначає місце і роль країни в науково-технічному прогресі, авторитет і впливовість у сучасному світі. Протягом останніх років у структурі міжнародної торгівлі провідне місце посідала продукція транспортного машинобудування (25% світового експорту та 26% імпорту), точного машинобудування і приладобудування (відповідно 24% та 23%), а також енергетичне машинобудування (21% та 20%). Експортна боротьба проходить переважно між країнами Європи та Азії, частка яких коливається в середньому від 30 до 40%. Вони виступають основними конкурентами ринку, визначають як собівартість продукції, так і експортні стратегії розвитку.

Міжнародна торгівля товарами легкої промисловості відіграє особливу роль у складній системі світогосподарських зв'язків. Виявлення загальних закономірностей розвитку ринку цих товарів ускладнюється різноманітністю виробів, проте тенденції, динаміку й географічну спрямованість товаропотоків на

цьому ринку передусім зумовлюють науково-технічний, глобалізаційні та інтеграційні процеси у світовому господарстві.

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією належить до найменш прогнозованих видів міжнародної торгівлі й характеризується низькими темпами зростання товарообороту, а також різкими коливаннями обсягів експорту-імпорту. У товарній структурі світового товарообороту сільськогосподарської продукції переважають зернові й продукти їх переробки, молоко та молочні продукти, цукор, м'ясо і м'ясопродукти, напої. Рівень забезпеченості продовольством відображається на позиції країни у світовій торгівлі. Якщо в першій половині ХХ ст. провідними експортерами виступали країни середнього та низького рівня економічного розвитку, то в другій - переважно високорозвинені регіони. На світовому ринку зерна склалася стійка спеціалізація: виробництво зерна концентрується загалом у розвинених країнах, а більшість країн, що розвиваються, не спроможні вирішити свої зернові проблеми і змушені широко імпортувати зерно. Зараз на світовому ринку зерна відбулися зміни: скоротилися посіви у США та Канаді; зменшилися перехідні запаси в найбільших країнах-експортерах; на ринок вийшли нові країни-експортери, такі як Угорщина, Росія, Україна, Казахстан, Туреччина[6,401].

Набагато впевненіше почуває себе у світовому співтоваристві держава, яка спирається на могутній інтелектуальний потенціал. Високий рівень інтелектуальної діяльності в країні зумовлює її політичну, економічну і територіальну незалежність. Інтелектуальний потенціал суттєво впливає на рівень виробництва, побуту і благополуччя народу. Зокрема досягнення, відображені в об'єктах інтелектуальної власності, великою мірою можуть пов'язуватись із конкурентоспроможністю товарів і послуг, а тому вони стають одним з основних факторів економічного зростання.

Південноазіатські держави давно тримають курс на використання досягнень науки і техніки. Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія та інші країни цього регіону вважають основним джерелом багатства працю, особливо,

якщо вона поєднується з використанням досягнень науки і нових технологій у промисловості та сільському господарстві.

Загальна вартість ліцензій на використання об'єктів промислової власності й технологій досягла понад 50 млрд дол. на рік. За оцінками експертів обсяг продажу на міжнародному ринку наукомісткої продукції, що виготовлена на основі використання інтелектуальної власності, досягає до 2,3 трлн дол. на рік. Назви брендів стали найціннішими активами для багатьох компаній, часто їхня вартість перевищує вартість основного капіталу (матеріальних активів). Перші позиції утримуються компаніями Apple і Google вже не перший рік. Компанія Interbrand склала список найвпливовіших виробників і брендів, зайнятих у сфері розробки високих технологій. Вже втретє вгорі рейтингу опинилися Apple і Google. Інформація про це опублікована в щорічному звіті компанії Best Global Brands 2015. Варто відзначити, що з минулого року консалтингова вартість обох компаній збільшилася на 43% і 12% відповідно. Експерти оцінили Apple в 170 млрд доларів, а Google - в 120 млрд доларів. Слідом за ними розташувалася Coca-Cola, а також Microsoft з IBM, які продемонстрували практично ідентичний результат в цьому році. Крім цього пробитися в десятку найкращих брендів змогли General Electric, Toyota і McDonald's. Замикає ТОП-10 інтернет-магазин Amazon. Варто також відзначити, що в 2015 році вперше в рейтингу дебютували PayPal і Lenovo - на 97-й і 100-й позиціях списку відповідно. У свою чергу, Nokia і Nintendo, навпаки, в цей раз не змогли потрапити в рейтинг.

Загальну тенденцію зростання абсолютних розмірів вартості об'єктів інтелектуальної власності підтверджує діяльність окремих компаній. Наприклад, із 146 млн дол., одержаних від продажу автомобілебудівної компанії "Додж", 74 млн дол. становила вартість торговельної марки. Саме з урахуванням вартості відомого на ринку бренда, компанія Nestle придбала фірму Perrier за 2,5 млрд дол. Так само і компанія Philip Morris придбала компанію Kraft за 13 млрд дол., що на 600% перевищувало її балансову вартість. Коли розглядати всі види власності як об'єкти торгівлі на ринках найбільш розвинутих країн, то

спостерігається чітка тенденція: темпи зростання торгівлі товарами, що містять інтелектуальну складову, перевищують темпи зростання торгівлі рештою товарів. Так, світова торгівля ліцензіями на використання промислової власності дає зростання до 12% на рік, у той самий час зростання світового промислового виробництва не перевищує 2,5-3% на рік. На сучасному етапі міжнародна торгівля послугами розвивається порівняно швидкими темпами, виявляючи все більший вплив на розвиток національної економіки окремих держав і світового господарства в цілому, посилюючи своє значення у соціальному житті всіх країн світу. На сьогодні у більшості економічно розвинених країн на сферу послуг припадає в середньому від половини до двох третин ВВП та майже дві третіх зайнятого населення.

Розділ 3. Сучасний стан, проблеми й перспективи участі України у міжнародній торгівлі.

Під впливом процесів інтеграції та глобалізації у сучасному світовому господарстві, відбувається активний розвиток сфери послуг у більшості країн світу. В умовах безперервної динаміки середовища сфера послуг інтенсивно розвивається та стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, зростання добробуту населення.

У першому кварталі 2015 року експорт товарів та послуг з України скоротився на 32,6%, порівняно з показниками минулого року. Імпорт скоротився на 35,6%.

Такими є результати аналітичного дослідження «Економічні тенденції та прогноз на 2015-2017 роки», проведеного експертами [МЦПД](#).

Основне скорочення зовнішньої торгівлі припало на країни СНД. Експорт зменшився на 51,3%, імпорт – на 57,8%. Передусім це обумовлено зменшенням обсягів торгівлі з Росією. Експорт товарів до РФ скоротився на 61,3%, що пов'язано з обмеженнями, накладеними Росією і Україною на взаємну торгівлю. Сальдо торгівлі з СНД з від'ємного (-0,41 млрд. дол.) у першому кварталі 2014 року перетворилось на додатне (0,15 млрд. дол.)

Скорочення торгівлі з ЄС становило 33,9% за експортом та 24% за імпортом. Падіння експорту викликане зниженням цін на основні статті українського експорту (метали, зерно), імпорту – значним ослабленням гривні.

У першому кварталі 2015 року найбільше скоротився експорт товарів таких груп, як мінеральні продукти (передусім вугілля) – на 57,2%, чорні метали та вироби з них – на 38,9%, засоби наземного транспорту – на 72,6%, машини та обладнання – на 38,9%. Домінуючими чинниками зростання обсягів міжнародної торгівлі послугами став вступ України в СОТ, а також структурні зміни в економіці розвинених країн, пов'язані з реалізацією досягнень науково-технічного прогресу, де частка послуг у світовому ВВП перевищила 70% .

До чинників активізації сфери послуг відносять також політику держави, та рівень глобалізації сфери послуг. Зазначені тенденції збільшення частки сфери послуг у економіці розвинутих країн зумовлює доцільність дослідження їх досвіду та свідчить про актуальність обраної теми.

Структурно-технологічна перебудова виробництва у розвинених країнах сприяла збільшенню попиту на низку ділових послуг та виокремленню із складу крупних компаній самостійних фірм, основним видом діяльності яких стало надання цих послуг. Приватизація багатьох видів діяльності в окремих країнах сприяли розвитку послуг і міжнародної торгівлі ними.

Визначальними для розвитку даної сфери стали такі тенденції розвитку бізнесу як активне використання комп'ютерної техніки та мережі Інтернет, що спричинило появу нових видів послуг та удосконалення традиційних. З'явилася електронна пошта, дистанційне навчання, купівля авіа- та залізничних квитків у режимі он-лайн .

Іноземні інвестори приносять прямі інвестиції, тому вступ до СОТ, став корисним для розвитку українських компаній і дозволить їм постачати споживачам більш зручні товари та послуги, від чого виграє українська економіка в цілому.

Проблемою та недоліком розвитку торгівлі сучасними видами послуг в Україні є наслідком впливу світової фінансової кризи. Серед авторів відомих робіт з даної проблематики можна назвати І.П. Герчикову, А.В. Данильцева, І.І. Дахно, Ю.П. Козака. Проблеми підвищення ефективності зовнішньоекономічної політики держави набувають на сучасному етапі виняткового значення.

Це пов'язано, по-перше, з рядом факторів внутрішнього характеру: знаходженням економіки країни на перехідному етапі до ринкової системи господарювання, яка перебуває в ситуації об'єктивної незбалансованості структури економіки і її повільної структурної перебудови; надмірною енерго і ресурсоемністю галузей народного господарства; низькою конкурентоспроможністю національного виробництва; поступовим занепадом науково-технічного і високотехнологічного промислового потенціалів та ін.

По-друге, це обумовлено системою зовнішніх факторів: надмірною (від 20 до 90%) залежністю економіки України від монопольних імпорتنих ринків постачання стратегічно важливих товарних позицій (енергоносіїв, сировинних та інших матеріальних ресурсів) для життєво важливих галузей виробництва; наявністю тисяч українських підприємств, задіяних у виробничих циклах, кінцева продукція яких виробляється за межами України; високою залежністю процесу структурного та технологічного реформування економіки України від різних форм зовнішніх джерел фінансування; відсутністю розвинутої зовнішньоторговельної інфраструктури (інформаційної, законодавчої, маркетингової, організаційної, трейдерської, біржової, виставочної, рекламної тощо); зберіганням Україною статусу «торговельного аутсайдера» у світовій торгівлі через відсутність повного чи асоційованого членства у Світовій організації торгівлі (СОТ), Центрально-Європейській асоціації вільної торгівлі (ЦЕФТА) та інших торговельно-інтеграційних угрупованнях системи ГАТТ СОТ, а через це слабкою конкурентозахищеністю зовнішньоекономічної діяльності України в умовах жорсткої конкурентної боротьби на міжнародних ринках товарів, капіталів і послуг; певним тиском інших країн на зовнішньо-економічну діяльність України через прямі та побічні форми різноманітних торговельних,

інвестиційних

торговельно-стандартних, фіто

санітарних, технологічних, фінансових обмежень.

Негативні фактори розвитку зовнішньої торгівлі України обумовлені, - насамперед, низьким темпом економічних перетворень, що негативно позначається на нашій участі в міжнародному поділі праці. В умовах твердої конкуренції на світових ринках відставання України від ведучих держав збільшується; більш сильні конкуренти поступово витісняють нашу країну в «сіру» зону третього світу. Необхідно створити організаційні макроекономічні передумови для майбутнього включення в європейські економічні структури (насамперед заохотити створення здатних до масштабної міжнародної кооперації великих фірм, фінансово-промислових груп). Ще одним завданням початкового етапу є гармонізація законодавства України, що регулює зовнішньоекономічні, коопераційні відносини та створює для них загальне економічне середовище, з вимогами системи ГАТТ/СОТ і початком пристосування до вимог гармонізованого та уніфікованого законодавства ЄС.

Проблема заборгованості та можливі шляхи її розв'язання. Однією із складних міжнародних фінансових проблем виступає проблема заборгованості країн, що розвиваються, при послабленні уваги до проблеми раціонального використання отриманих ресурсів, погіршення економічного стану більшості цих держав через світову економічну кризу 1980-1982 рр. тощо. Все це різко загострило на початку 80-х років увесь комплекс проблем, пов'язаних із заборгованістю цих країн, створивши ситуацію «кризи боргів». Причинами кризи також стали невеликі розміри внутрішніх заощаджень, від'ємне сальдо зовнішньоторговельних операцій; значний імпорт капіталу за відсутності власних ресурсів та інші. До початку 70-х років сума боргу була відносно невеликою і представлена головним чином була кредитами іноземних держав та міжнародних фінансових інститутів (МВФ, СБ та регіональних банків розвитку). Більшість таких позик здійснювалися на пільгових умовах, з низькою відсотковою ставкою і використовувались на реалізацію конкретних проектів розвитку та оплати імпорту інвестицій і товарів. В кінці 70-х - на початку 80-х

років становище змінилося, до процесу кредитування країн, що розвиваються, підключилися комерційні банки. Вони скористалися надлишком “нафтодоларів” країн-членів ОПЕК. Кредити надавалися для покриття дефіциту платіжних балансів і підтримки експортних галузей. За даними Світового Банку нараховується 16 країн з високим рівнем заборгованості: Бразилія, Мексика, Аргентина, Венесуела, Польща. За період з 1970 по 1996 роки зовнішній борг країн, що розвиваються, зріс з 68,4 млрд дол. до 2,3 трлн дол. Тільки на обслуговування цього боргу витрати склали на початку 90-х років 169 млрд дол. Значна частина боргів набула репутації безнадійних. Виник “вторинний ринок боргів”, на якому зі знижкою (30% номінальної вартості) оберталися банківські вимоги до боржників. Обсяг торгівлі борговими зобов’язаннями на початку 90-х років перевищив 100 млрд дол. Реструктурування боргів країн, що розвиваються, у 80-90-ті роки зменшило гостроту боргової проблеми. В останні роки значно поліпшилися показники обслуговування боргу в багатьох країнах Латинської Америки, Азії. Залучення іноземного капіталу збільшує ресурси економічного розвитку, але зростання зовнішнього боргу породжує проблему його обслуговування, яка включає: амортизацію (виплату основної суми); виплату відсотків. Зобов’язання по обслуговуванню зовнішнього боргу виконуються або за рахунок експортної виручки і скорочення імпорту, або шляхом нових позик за кордоном. Для вирішення проблеми заборгованості країни були вимушені брати нові позики, а також – звернутися за допомогою до стабілізаційної програми МВФ, умови якої включають 4 компоненти: 1) відміна або лібералізація валютного та імпортного контролю; 2) зниження обмінного курсу місцевої валюти; 3) жорстока внутрішня антиінфляційна програма (контроль за кредитами банків, за видатками державного бюджету, за дефіцитом державного бюджету, за ростом заробітної плати, зняття контролю за цінами); 4) стимулювання іноземних інвестицій і відкриття економіки країни світовому господарству. Однак, боргова проблема ще залишається предметом занепокоєння.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України протягом десятиріччя практично не змінилася, незмінною лишилася й номенклатура товарів, які забезпечують основну частину валютних доходів. У цілому структура експорту охоплює багато видів національних товарів, але список товарів, на які припадають основні обсяги валюти, налічує не більше десяти позицій: метали, товари хімічної промисловості, добрива, деякі види продукції харчової промисловості.

За даними Державної служби статистики України, експорт сільгосппродукції у 2015 році склав \$14,8 млрд. Це на 12,9% менше, ніж у 2014 році, коли вітчизняні аграрії вивезли на ринки світу продукції на \$17 млрд. Якщо порівняти структуру зовнішньої торгівлі України з аналогічними показниками країн Центральної і Східної Європи, то стає очевидним, що таке порівняння не на нашу користь. По-перше, експорт сировини і товарів з низькою доданою вартістю з України в 4 – 10 разів перевищує аналогічні показники для Чехії, Угорщини та Польщі. По-друге, експорт продукції українського машинобудування у 2 – 5 разів нижчий, ніж із країн Центральної Європи. А ще в 2013р. частка продукції машинобудування в структурі експорту України становила 19 %, Словаччини – 18 %, Польщі – 21,1 %. По суті, розвивається вкрай небезпечне “сировинне омертвіння” економічних тканин країни. На світових ринках за Україною поступово закріплюється стратегічно не вигідна товарна структура експорту, що підтверджує аналіз основних товарних позицій.

Валютні надходження багато в чому залежать від примхливої кон'юктури зовнішніх ринків, дій конкурентів і протекціоністських заходів країн-імпортерів. Спроби розширити експорт шляхом заниження цін приводять до антидемпінгових заходів щодо вітчизняних експортерів, і в результаті знижується прибутковість поставок металопродукції. У 2013 р. фізичний обсяг експорту металопродукції зріс на 26,5 %, а у вартісному вираженні зменшився на 7,5 %. По суті, експорт металургійної продукції в багатьох випадках орієнтований не на економічну ефективність, а на утримання позицій на зовнішніх ринках для забезпечення валютних надходжень за будь-яку ціну.

У 2010 – 2012 рр. цей сегмент експорту скорочувався внаслідок несприятливої ринкової кон'юнктури. В 2012 р. поставки продукції хімічної промисловості України зменшилися на 15,3 % (майже на 200 млн. дол. США). Крім того, розвиток експорту хімічної продукції стримується її високою енергомісткістю, залежністю від імпоротної сировини (особливо газу, нафти й стиrolу) та екологічною шкідливістю. Певною стабільності цьому напрямкові зовнішньої торгівлі надає інерція попиту в пострадянських державах – головних споживачах української хімічної продукції.

Слід зазначити, що металургійна та хімічна продукція, яка становить близько половини експортного потенціалу України, в останні роки втрачає конкурентні позиції на зовнішніх ринках.

Визначальну роль у формуванні структури собівартості металопродукції відіграють матеріальні витрати, що дорівнюють майже 80 %, з яких 50 % припадає на енергоносії. Аналіз формування експортних цін свідчить, що основною причиною збитковості експорту металопродукції є надто високі витрати на виробництво, що, поряд з низькою якістю продукції, робить її практично неконкурентоспроможною.

Те ж саме стосується хімічної галузі. Так, ціни внутрішнього ринку на аміак через його високу вартість на 45 % перевищують рівень індикативних цін, а на карбонд – на 90 %. Таке перевищення сформоване вже на рівні виробничої собівартості без урахування затрат на реалізацію.

Частка галузі в структурі промислового виробництва України протягом 1992 – 1999 рр. зменшилася втричі – відповідно її питома вага в структурі експорту в 1999 р. становила лише 11 %. Основні причини – розрив коопераційних зв'язків з країнами колишнього СРСР і колишньої РЕВ (Рада економічної взаємодопомоги); зростання відносних цін на енергоносії й матеріали, що різко знизило конкурентоспроможність машинобудівних підприємств нашої країни.

У 2012 р. Україна надавала послуги більш ніж 150 країнам. Загальний обсяг їх експорту становив близько 3,6 млрд. дол. США, скоротившись на 206 млн. дол. США порівняно з 2010 р.

Лева частка (85 %) у загальному обсязі експорту послуг належить транспортним послугам. А 60 % з них (1,8 млрд. дол. США) припадає на транзит російських енергоносіїв. Експорт комп'ютерних послуг у 2010 р. дорівнював лише 4 млн. дол. США (0,1 % загального обсягу). На міжнародному ринку технологій Україна майже не представлена – ліцензійні послуги склали тільки 3,9 млн. дол. США. Загалом експорт послуг поки що нагадує вулицю, а точніше, трубу з одностороннім рухом.

Слід зазначити, що на ефективність українського експорту негативно впливають повільна структурна перебудова виробництва, висока собівартість більшості видів експортної продукції, а також нездатність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності забезпечити більш ефективні умови поставок продукції на зовнішні ринки (CIF, CIP, DDP та ін.).

Стримує експортну діяльність наших підприємств поширена практика неповернень податку на додану вартість (ПДВ) суб'єктам господарювання, що експортують продукцію на зовнішні ринки за валюту. Зрозуміло, що в цих умовах експортери згортають поставки продукції на зовнішні ринки, оскільки неповернення ПДВ впливає на фінансовий стан підприємств-експортерів. Найнегативніше це відображається на експорті продукції металургійного комплексу та харчової промисловості – виробництв, які є збитковими чи мають України незначний рівень рентабельності.

Крім того, протягом останніх років спостерігався різкий спад ефективності виробництва в усіх без винятку галузях. Особливо прикро, що це мало місце в експортованих виробництвах.

Потенціал екстенсивного розвитку експорту майже вичерпаний. Без активної структурної перебудови економіки важко розрахувати на збереження вже досягнутих обсягів експорту, тим більше що сприятлива для українських товарів кон'юнктура 2010 – 2013 рр. сьогодні змінилася на протилежну.

Нинішні труднощі пояснюються тим, що в цілому структура експорту дісталася Україні в спадок від колишнього СРСР і відображає суперечності сучасного перехідного періоду. Так, у промисловості частка важких галузей (електроенергетика, паливна промисловість та чорна металургія) збільшилася до 54,5 % у 2011 р. (19,7 % у 2010 р.). За той же період частка машинобудування, легкої та харчової промисловості зменшилася з 62,3 % до 27,5 %. За розрахунками експортерів, Україна витрачає на 1\$ ВВП 3,25 кг еквівалента нафти. Для порівняння: у країнах із середнім рівнем доходів цей показник становить 0,6 кг, а в країнах Організації економічного співробітництва й розвитку – 0,27 кг на 1\$ ВВП. Зазначені структурні зміни у промисловості України призводять до збільшення залежності від імпорту енергоносіїв, і як наслідок – до збитковості виробництва та неплатежів.

Економічний аналіз стану експортної спеціалізації дає підстави для двох принципово важливих висновків: перший – високий відсоток у структурі експорту продукції металургії, агропромислового комплексу та харчової промисловості свідчить про технічну відсталість української індустрії, недостатній розвиток наукомістких виробництв; другий – порівняно низький рівень фактично здійснюваного експорту переважної кількості видів промислової продукції спричинений насамперед їхньою неконкурентоспроможністю (недостатньою конкурентоспроможністю) на світовому ринку.

Конкурентоспроможність продукції вітчизняної промисловості в міжнародному масштабі зумовлюються здатністю до інноваційного розвитку та використання новітньої техніки й технології. Витрати на науково-дослідні роботи справляють значний вплив на товарну структуру експорту. Наприклад, у 2000-х роках у США 89,4 % державних витрат і 74,6 % витрат підприємств на науку використовувалися у п'яти галузях промисловості: ракетобудуванні й космічній промисловості, машинобудуванні, електротехнічній і хімічній промисловості та приладобудуванні. При цьому 39,1 % продукції цих п'яти галузей становили 72 % американського експорту продукції переробної

промисловості. Це свідчить про достатньо високий рівень конкурентоспроможності товарів США на світовому ринку.

Натомість конкурентоспроможність продукції промисловості України, передусім продукції машинобудування, на зовнішніх ринках є порівняно досить низькою. Так, у 2000-х роках частка створених в Україні зразків нових видів машин та обладнання, що перевищували технічний рівень кращих закордонних аналогів, коливалися в межах 1 – 3 %. Такий стан зумовлений практичною відсутністю чітко розробленої програми інноваційного, насамперед технічного, розвитку промисловості, недостатнім рівнем фінансування науково-дослідних робіт. Неухильне зниження обсягів фінансування розвитку національної науки є загальною тенденцією останніх років. Якщо у 2011 р. частка фінансування науки у ВВП становила 3,1 %, то в 2013 р. вона знизилася до 1,1 %. У розвинувих країнах цей показник дорівнює: в Ізраїлі – 3,5 %; Японії – 3,05; Південній Кореї – 3,0; Швеції – 2,89; Швейцарії – 2,86; США – 2,75; ФРН – 2,66; Франції – 2,02 %.

Для України, яка має потужний науково-технічний і промисловий потенціал, конче потрібно розробити експортозорієнтовану модель технічного й економічного розвитку вітчизняної індустрії. Ця модель має передбачати реалізацію наявних можливостей великомасштабного інвестування та підвищення технічного рівня виробництва. Створення такої моделі на сучасному етапі потребує збільшення стартового капіталу, глибокого вивчення кон'юнктури світових ринків, ефективної структури експорту.

Нині відбувається процес доволі радикальної трансформації української зовнішньої торгівлі. Сучасний її етап розпочався, по суті, ще в другій половині 2013 р., коли, напередодні укладання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», Росія в односторонньому порядку фактично запровадила превентивні обмеження на імпорт українських товарів. Хоча російська сторона стверджувала, що вона обмежень на імпорт українських товарів не запроваджує, а просто російські митники та «Росспоживнагляд» виконують свої обов'язки згідно з чинним російським законодавством. А у 2014 – 2015 рр. гібридна війна Росії проти України і пряма військова агресія Росії в

Криму і на Донбасі стали чи не найпотужнішим чинником трансформації українсько-російської торгівлі з часів розпаду СРСР. Односторонні обмеження з боку Росії на імпорту українських товарів, як і взаємні обмеження у сфері українсько-російського військово-технічного співробітництва, спонукали українські підприємства до пошуку ринків збуту, альтернативних російському, а почасти – і джерел постачання цілого ряду товарів. Причому зазначені радикальні зрушення в українсько-російській торгівлі відбувалися на тлі економічних і соціально-політичних процесів глобального характеру.

Насамперед, треба згадати про значне зниження цін на нафту й газ на міжнародних ринках. Слід наголосити, що на міжнародних ринках у 2014–2015 рр. спостерігалось зниження цін не лише на нафту і газ, а й на інші енергетичні та сировинні товари. Зокрема, ідеться про несприятливу кон'юнктуру світових цін на товари, що становлять основу українського експорту: руду (-50 % за 12 мес.), метали (-40 %), соняшникову олію (-37,8 %), зернові (-9 %). Причому, на думку ряду експертів, зазначені процеси відображають глобальний тренд, принаймні середньотермінового характеру. Паралельно з цим на світовому фінансовому ринку відбувалася поступова зміна обмінних курсів двох провідних міжнародних валют – долара США та євро. Також під впливом санкцій західних держав проти Росії за її агресію проти України відбувалися певні зрушення в географії зовнішньої торгівлі не лише Росії, а й ряду інших держав. Останнім часом, на тлі різкого загострення двосторонніх політичних відносин, намітилися також зрушення у сфері російсько-турецького економічного співробітництва. Не можна не згадати і про занепокоєність у підприємницькому середовищі багатьох країн світу, пов'язану з потрясіннями на китайському фондовому ринку та подальшими перспективами розвитку китайської економіки, що посідає друге місце у світі за обсягами.

Якщо ж виокремлювати внутрішні причини трансформації вітчизняної зовнішньої торгівлі, то слід згадати про фактичне повне або часткове виключення з прямої участі в системі зовнішніх економічних зв'язків підприємств цілих регіонів. Ідеться про фактично анексований Росією Крим та

окуповані теж за фактичної участі Росії райони Донбасу. Як приклад, експерти наводять порушення виробничого ланцюжка корпорації «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД), якій на Донбасі належить Алчевський металургійний комбінат. Адже раніше ІСД безперешкодно частину продукції Алчевського металургійного комбінату продавав своїм польським заводам, а ті, після відповідної переробки, уже – кінцевим європейським споживачам. Значні перебої в роботі Алчевського металургійного комбінату через російсько-терористичну агресію на Донбасі негативно позначилися на експортній діяльності цього підприємства. На жаль, цей випадок далеко не єдиний, хоча й вельми показовий.

Узагалі, за даними Державної служби статистики (Держстату) України за січень – вересень 2015 р. сукупна вартість експорту товарів з Донецької області порівняно з аналогічним періодом 2014 р. скоротилася на 60,1 %, а з Луганської – на 92,3 %. Причому під впливом російсько-терористичної інтервенції скорочення експортної діяльності підприємств Донбасу почалося ще минулого року. Так, у 2014 р. сукупна вартість експорту товарів з Донецької області порівняно з 2013 р. скоротилася на 32,3 %, а з Луганської – на 46,7 %. Тобто експорт товарів з підприємств Донеччини нині становить близько 1/3 від обсягу експорту у 2013 р., а експортна діяльність підприємств Луганщини нині майже повністю зійшла нанівець. Правда, незаконний експорт товарів у Росію здійснювався і з окупованої території, що непідконтрольна Україні. Однак ця контрабанда лише завдавала збитків вітчизняній економіці. Збитків, які ще треба буде оцінювати в майбутньому після звільнення окупованих на Донбасі територій.

А взагалі, у випадку ситуації на Донбасі говорити про внутрішні причини трансформації української зовнішньої торгівлі доводиться з певним застереженням. Адже дія військово-політичного чинника, що обумовив повне або часткове вилучення підприємств означених вище регіонів України з її економічного організму мав суто зовнішню – російську природу. Однак таке насильницьке, тобто неекономічне, вилучення частини української економіки, через порушення усталених господарських зв'язків, позначилося також і на

функціонуванні основної частини економіки нашої держави, включаючи і зовнішньоекономічну сферу її діяльності.

Утім, слід наголосити, що в деяких регіонах України, які безпосередньо не постраждали від бойових дій на Донбасі, експортна діяльність підприємств була більш успішною. У 2014 р. 11 областей України, насамперед аграрної спеціалізації, навіть змогли збільшити сукупну вартість експорту своїх товарів на 1,1 – 26,1 %%. Крім Запорізької та Чернігівської областей, це – області Правобережної України. І хоча за січень – вересень 2015 р. поки жодному з означених регіонів України не вдалося домогтися зростання обсягів експорту товарів, однак і темпи падіння експорту товарів у цих областях були значно нижчі, ніж у цілому по Україні. Тому наведене вище дає підстави припускати, що військово-політичний чинник впливав на скорочення сукупної вартості експорту українських товарів навіть більше, ніж несприятлива для вітчизняних експортерів кон'юнктура міжнародних ринків.

До зазначених вище факторів, що впливали на динаміку української зовнішньоекономічної діяльності, слід додати загальне погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств і скорочення реальних доходів населення у 2014–2015 рр. Причому, якщо погіршення фінансово-економічного стану українських підприємств більше впливало на їх експортні можливості, оскільки просування власних товарів і послуг на зовнішні ринки потребує відповідних витрат коштів, то скорочення реальних доходів населення негативно позначилося на його купівельній спроможності та призвело до зменшення обсягу імпорту багатьох видів товарів і послуг в Україну.

Висновки

Міжнародна торгівля займає чільне місце у розвитку кожної держави. В результаті розподілу праці країни за допомогою міжнародної торгівлі можуть розвивати декілька сфер діяльності, в яких вона спеціалізується та імпортувати ті продукти, які вона сама не виготовляє, або які є низької якості порівняно з іншими країнами.

З розвитком міжнародних економічних відносин країни намагаються зменшити бар'єри при здійсненні торгівлі так, щоб це було взаємовигідно. Для поглиблення міжнародних відносин щодо торгівлі країни можуть інтегрувати. Для України інтеграція є досить актуальною темою. Саме інтеграція дозволить позбутися бар'єрів при здійсненні експорту-імпорту товарів і послуг, усунути дискримінацію в цій сфері.

Рівень розвитку міжнародної торгівлі певної країни впливає на розвиток її економіки зокрема, тому вкрай важливо розвивати ці зовнішньоторговельні відносини. Для раціональної організації цих відносин, які б приносили вигоду потрібно використовувати концепції міжнародної торгівлі, які дають можливість не лише зрозуміти причини виникнення міжнародної торгівлі, а й доцільний спосіб її організації.

Список використаної літератури

1. Циганкова Т., Петрашко М. Міжнародна торгівля: Навчальний посібник.- К.: КНЕУ, 2011. – 488.
2. Щедрина Т.І. Розвиток експортно-імпортного потенціалу високотехнологічних товарів в Україні // Економічний розвиток. – 2014. – №12. – С. 102 – 109.
3. В.В. Кооперування: історія і перспективи розвитку // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 14.4. – С. 218 – 223
4. Політична економія: Підручник / За заг. ред. Ю.В. Ніколенка.К.:ЦУЛ,2009.
5. Рокоча В. В. Міжнародна економіка: Навч. посіб.: У 2 кн. — К.: Таксон, 2010. — Кн. 1. Міжнародна торгівля: теорія та політика. —320 с.
6. Статистичний збірник Чернівецької області за 2010 рік. – Чернівці.: Ткаченко Н. М., 2010. – 439 с.
7. Сайт Економічної правди [електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.epravda.com.ua
8. Статистичні дані Державного комітету статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua
9. Мельник Т.М., Іксарова Н.О. Міжнародна торгівля послугами: тенденції, чинники, національні пріоритети / Т.М. Мельник, Н.О. Іксарова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – Вип. 6. – С. 197-202
10. Офіційний веб-сайт Верховної ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: www.rada.gov.ua
11. Заблоцька Р. Лібералізація торгівлі фінансовими послугами в рамках ГАТС / Р. Заблоцька // Світ фінансів. – 2013. – Вип. 3. – С. 177-183.
12. Іксарова Н.О. Дослідження зовнішньої торгівлі послугами / Н.О. Іксарова // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. – 2009. – Вип. 1. – С. 300-306.
13. Крючкова І. Структурні зрушення у зовнішній торгівлі України: тенденції та перспективи // Вісник НБУ. -2013. -№2. -С.3-6.

14. Вірван. Проблеми та перспективи України в міжнародній торгівлі. // Фінанси України. –2010. –№5.-С.78-88
15. Киреев А. Международная экономика: Учебное пособие. — М.; 2010.
16. Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б. Міжнародні економічні відносини. — К.: Знання-Прес, 2012.